

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

L'AVALUACIÓ DELS APRENENTATGES: UN ESTUDI DE CAS SOBRE L'AVALUACIÓ CONTINUADA I EL RENDIMENT ACADÈMIC

- Ramon-Muñoz, Ramon
Universitat de Barcelona
Departament d'Història i Institucions Econòmiques, Facultat d'Economia i Empresa
Av. Diagonal, 690. 08034 – Barcelona, Espanya
ramon@ub.edu

1. **RESUM:** Aquesta comunicació es proposa analitzar la incidència de l'avaluació continuada dels aprenentatges en el rendiment acadèmic dels alumnes universitaris durant la darrera dècada. Es centra en el cas d'Història Econòmica Mundial, una assignatura obligatòria a la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona. Aporta noves evidències quantitatives i qualitatives, i, a diferència d'altres estudis, adopta una perspectiva de llarg termini que permet enriquir l'anàlisi.
2. **ABSTRACT:** This paper aims at analysing the impact of continuous assessment of learning on academic achievement in university students over the last decade. It focuses on the case of World Economic History, a compulsory subject in the Faculty of Economics and Business at the University of Barcelona. The paper provides new quantitative and qualitative evidences on the issue, and, unlike other studies, takes a long-term perspective that makes it possible to enrich the analysis.
3. **PARAULES CLAU:** avaluació dels aprenentatges; avaluació continuada; rendiment acadèmic; perspectiva de llarg termini; història econòmica / **KEYWORDS:** learning assessment; continuous assessment; academic achievement; long-term perspective; economic history

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

4. DESENVOLUPAMENT:

a) Introducció i objectius¹

L'aplicació dels sistemes d'avaluació continuada establerts en el marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) tenia diversos objectius. Un d'ells era el d'afavorir la millora del rendiment acadèmic dels nostres estudiants. Però, com avaluem els aprenentatges? quina incidència té el tipus d'avaluació emprada en el rendiment de l'alumnat? La nostra comunicació té com a objectiu final aportar evidències quantitatives i qualitatives sobre la incidència del sistema d'avaluació continuada en les qualificacions obtingudes pels estudiants universitaris. Es centra en el cas d'Història Econòmica Mundial, una assignatura obligatòria en el primer curs dels Graus d'Economia i Administració i Direcció d'Empreses (ADE) de la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona (UB). I, a diferència d'altres estudis, adopta una perspectiva d'anàlisi de llarg termini, en la mesura que aporta informació referida al període que va des dels cursos 2003-2004 al 2012-2013.

La comunicació que es presenta està organitzada de la següent manera. L'apartat 2 descriu la metodologia que s'ha seguit en el procés de recollida i sistematització de la informació emprada. L'apartat 3 compara les qualificacions mitjanes dels alumnes que han seguit un procés d'avaluació continuada amb la d'aquells que han optat per un sistema d'avaluació única i aprofundeix en els seus possibles determinants. L'apartat 4 ofereix evidències sobre els diferents continguts, organització, dinàmica, metodologia i resultats acadèmics obtinguts pels alumnes durant les classes pràctiques (anomenades actualment classes de tutorització per grups), molt vinculades al sistema d'avaluació continuada. L'apartat 5 ofereix les principals conclusions d'aquest treball així com diverses reflexions per al futur.

---

¹ El present estudi s'ha realitzat en el marc del Projecte d'Innovació Docent "Avaluació continuada, rendiment acadèmic i propostes de millora docent: el cas de l'assignatura d'Història Econòmica" (Vicerectorat de Política Docent i Científica. Programa de Millora i Innovació Docent. Universitat de Barcelona. Referència 2012PID-UB/174). Aquest projecte ha estat coordinat per Ramon Ramon-Muñoz, ha comptat amb la participació de Marc Badia Miró, Yolanda Blasco Martel, Montserrat Carbonell Esteller, Anna Carreras Marín, Josep Colomé Ferrer, Sergio Espuelas Barroso, Ricard García Orallo, Guillermo Gil-Mugarza Llorente, Jordi Guilera Rafecas, Miquel Gutiérrez Poch, Jordi Planas Maresma, Àlex Sánchez Suárez, Ricard Soto Company, Carles Sudrià Triay, Enric Tello Aragay, Lúcia Torra Fernández, César Yáñez Gallardo, i ha tingut la col·laboració de Melisa Luc.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

En aquest sentit, el present estudi posa de manifest que l'avaluació continuada permet millorar de manera significativa el rendiment acadèmic de l'alumne, però que els mecanismes per arribar a aquesta millora semblen més complexos del que potser podria imaginar-se.

b) Evidències, metodologia i principals limitacions de la informació emprada

L'avaluació continuada ha adquirit un caràcter general des de la implantació de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES). A la Universitat de Barcelona (UB), la nova normativa sobre Plans Docents i Avaluació d'Aprenentatges, aprovada el maig de 2012, estableix que *“com a norma general, l'avaluació és continuada i dins el període lectiu fixat per a l'assignatura, d'acord amb la seqüència del pla d'estudis i el calendari marc aprovat per la Universitat”*. A més, el punt 11.1 d'aquesta normativa especificava que *“l'avaluació continuada incorpora les diverses evidències indicades en el pla docent, que es recullen de manera progressiva i integrada al llarg del procés d'ensenyament-aprenentatge i que constitueixen indicadors significatius i periòdics per a l'alumnat i el professorat sobre l'evolució i el progrés en l'assoliment dels coneixements, les habilitats i els valors que són objecte d'aprenentatge en l'assignatura”*.²

Generalització no és sinònim de novetat. A principis del present mil·lenni, el sistema d'avaluació continuada ja formava part de la pràctica docent del Departament d'Història i Institucions Econòmiques (DHIE). A tal efecte, l'equip de professors implicat van elaborar unes normes específiques referides a aquest sistema d'avaluació, el qual es desenvolupava (i en encara es desenvolupa) en el marc de les classes pràctiques de l'assignatura d'Història Econòmic Mundial (HEM). La taula 1 relaciona les normes i criteris d'avaluació d'aquesta assignatura per al curs 2004-05, una normes que, amb algun canvi, s'han mantingut fins a l'actualitat.

---

² Normativa reguladora dels Plans Docents de les assignatures i de l'avaluació i la qualificació dels aprenentatges (Aprovada per Consell de Govern en data 8 de maig de 2012). <http://www.ub.edu/acad/noracad/avaluacio.pdf>.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Taula 1

Criteris d'Avaluació de l'assignatura d'Història Econòmica Mundial, 2004-05

- 1.- Hi haurà dos tipus diferents de classe, les teòriques i les pràctiques.
- 1.1.- Les classes teòriques consistiran en la presentació i discussió dels temes continguts al programa oficial de l'assignatura.
- 1.2.- Les classes pràctiques consistiran en aproximacions a temes específics de la matèria, amb la intenció d'aclarir o ampliar els coneixements generals de l'assignatura, utilitzant material adient en cada cas (textos, gràfiques, exemples, etc.)
- 2.- El material exposat en les classes teòriques, juntament amb el manual de l'assignatura, seran objecte d'un examen final obligatori, que constarà de sis preguntes. Aquest examen tindrà dues variants, segons que l'alumne decideixi sotmetre's a l'avaluació de les classes pràctiques o no:
- 2.1- Els alumnes que triïn no sotmetre's a l'avaluació de classes pràctiques hauran de contestar cinc de les sis preguntes, amb una puntuació màxima de 10 punts.
- 2.2- Els alumnes que s'hagin sotmès a l'avaluació de les pràctiques, hauran de contestar tres preguntes de l'examen final, que puntuaran sobre 6. Els 4 punts restants procediran dels exàmens sobre les pràctiques.
- 3.- Les avaluacions de pràctiques seran 6 al llarg del curs. Aquestes avaluacions podran ser de caràcter col·lectiu i individual. Cada una d'elles serà qualificada amb un màxim de 1 punt. Per a la nota final de pràctiques es tindran en compte les 4 puntuacions millors. No es repetirà cap pràctica per cap raó ni es podran acollir a aquesta opció els alumnes amb menys de 4 pràctiques realitzades.

Font: Departament: Història i Institucions Econòmiques. Pla Docent d'Història Econòmica Mundial. Ensenyament: Economia i Administració i Direcció d'Empreses. Curs 2004/05.

Taula 2

Model de fitxa per a la recollida d'informació sobre qualificacions

Dades generals del grup				Dades de l'alumne				Qualificacions obtingudes			
Curs	Grup	Quadri- mestre	Grau	Professor (Cognoms i nom)	Nom	Cognoms	NIUB	Avaluació continuada (sobre 4)	Examen final (sobre 6)	Examen final (sobre 10)	Nota final (sobre 10)

Font: Elaboració pròpia.

El que ara interessa destacar és que la realització de classes pràctiques i el procés d'avaluació continuada ha generat un volum d'informació molt important. En aquest sentit, la primera fase del nostre estudi ha consistit en recollir les evidències que els diversos docents han pogut conservar sobre classes pràctiques i el procés d'avaluació continuada. En concret, hem elaborat dues fitxes, les quals s'han enviat als professors de l'assignatura d'HEM per a que les emplenessin. La primera fitxa tenia com a objectiu recollir el màxim d'informació possible sobre qualificacions (Taula 2). A més de les dades generals sobre el grup, el que preteníem era disposar de les qualificacions dels alumnes, distingint segons

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

tipus d'avaluació i model d'examen. D'aquesta manera, podríem distingir entre les qualificacions dels alumnes que realitzaven classes pràctiques i seguien el procés l'avaluació continuada de les d'aquells que preferien l'avaluació única. Els primers obtenien (i encara obtenen) el 40 % de la qualificació final durant el procés d'avaluació continuada i el 60 % restant en la prova final o de síntesi. Els segons només realitzaven una prova final, que equivalia (i encara equival) al 100 % de la qualificació final.

Taula 3
La base de dades: cursos acadèmics, grups i número d'alumnes per als quals es disposa d'informació sobre qualificacions

Curs acadèmic	Número de grups	Número d'alumnes
2003/04	1	162
2004/05	--	--
2005/06	6	737
2006/07	3	468
2007/08	4	486
2008/09	6	745
2009/10	2	131
2010/11	7	536
2011/12	6	737
2012/13 (1r quadrimestre)	4	417
TOTAL	39	4.419

Font: Elaboració pròpia.

El nombre de grups i alumnes per als quals s'ha pogut recopilar informació quantitativa es troba sintetitzat a la taula 3. Com s'observa, la nostra base de dades inclou evidència que va des del curs 2003/04 fins al primer quadrimestre del curs 2012/13, gairebé 40 grups i més de 4.400 alumnes. Malauradament, el nombre de grups (i alumnes) pels quals s'ha pogut disposar d'informació varia segons el curs. I el mateix succeeix en relació amb la qualitat de la evidència recollida. En alguns casos, podem distingir les qualificacions segons tipus d'avaluació i model d'examen, però en d'altres casos això no és així. Tanmateix, el nombre d'observacions finals amb informació completa és força elevat: suposa entorn a la meitat del total de grups i alumnes llistats a la taula 3.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Taula 4
Model de fitxa per a la recollida d'informació referida a les classes pràctiques i el procés d'avaluació continuada

Professor (cognoms i nom):	
Curs: 20__ / 20__	Grup:
Grau / Ensenyament:	
Número d'estudiants:	
<hr/>	
1. Descripció dels continguts i objectius (títol de la sessió, objectius, etc.)	
2. Materials que s'han utilitzat	
3. Temps dedicat a l'aula (una sessió d'1:30 hores amb tot el grup, dues sessions d'1 hora amb cada meitat del grup, etc.)	
4. Metodologia i dinàmica utilitzades (treball individual a casa, treball en grup a l'aula, etc.)	
5. Sistema d'avaluació emprat (prova individual tipus test, prova individual amb preguntes a desenvolupar, prova col·lectiva, exposició a classe, etc.)	
6. Valoració (nota mitjana sobre 10 per cada curs que s'han desenvolupat els mateixos continguts i metodologia, i si es considera oportú, comentari/s del professor/a)	

Font: Elaboració pròpia.

La segona fitxa que hem elaborat (i enviat als docents de l'assignatura d'HEM) fa referència als continguts i metodologia seguida en les classes pràctiques. És en aquestes classes que es realitzen els exercicis i proves per a l'avaluació continuada (Taula 4). La fitxa conté 6 ítems diferents: descripció dels continguts i objectius de la sessió; materials que s'han utilitzat; temps dedicat a l'aula; metodologia i dinàmica utilitzades; sistema d'avaluació emprat; i valoració del professor/a. La informació recollida hauria de permetre aproximar-nos a un fet que ens sembla rellevant: la influència que pot tenir la metodologia, dinàmica i, sobretot, sistema d'avaluació que s'aplica a les classes pràctiques en el rendiment acadèmic de l'alumnat i, per tant, en les qualificacions obtingudes pels estudiants durant el procés d'avaluació continuada.

El nombre de fitxes rebudes s'ha aproximat a la cinquantena. En general, i per raons força evidents, les respostes han descrit i valorat les experiències docents més recents i no sempre han pogut detallar algun dels aspectes que es demanava. Tot i això, el material que hem

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

recollit és d'una gran riquesa: permet disposar d'una base molt àmplia sobre continguts i models de classes pràctiques i de sistemes d'avaluació associats a l'avaluació continuada.

Evidentment, una vegada recollida la informació que es requeria en els dos models de fitxa esmentats ha estat necessari procedir a la seva sistematització. En aquest procés, s'han utilitzat mètodes estadístics molt bàsics, si bé no descartem la utilització de tècniques econòmiques en una posterior revisió d'aquest treball. La tasca de sistematització ha estat laboriosa i, com és habitual, ha hagut de fer front a diversos problemes. Un dels més importants es deriva d'una modificació introduïda durant el curs 2009-10 en el Reglament de classes pràctiques i procés d'avaluació continuada de l'assignatura d'HEM. El nombre mínim de classes i proves pràctiques a realitzar al llarg del curs va reduir-se i va passar de 6 a 5. A més, es va suprimir l'obligatorietat que tenien els alumnes de realitzar un mínim de quatre proves pràctiques si volien mantenir per a la nota final les qualificacions obtingudes en el procés d'avaluació continuada.³ Això significa que abans de 2009/10 la nostra base de dades només incorpora les qualificacions referides a l'avaluació continuada d'aquells alumnes que han realitzat un seguiment regular de l'assignatura. En canvi, a partir del curs 2009/10 la nostra base de dades pot incorporar les qualificacions d'aquells alumnes que, paradoxalment, no realitzen un seguiment regular de l'avaluació continuada. Generalment, aquests darrers alumnes acaben renunciant al sistema d'avaluació continuada i opten per a l'avaluació única. En aquests casos, les puntuacions obtingudes durant l'avaluació continuada deixen de tenir-se presents. Però això no sempre és així. Com a conseqüència, els resultats que oferim per als cursos posteriors a 2008-09 podrien tenir un cert biaix que sempre cal tenir present.⁴

---

³ En aquest sentit, el redactat actual assenyala que “*Les avaluacions de les classes pràctiques seran com a mínim 5 al llarg del curs. Aquestes avaluacions podran ser de caràcter col·lectiu o individual, i cada una d'elles serà qualificada amb un màxim d'1 punt. Per a la nota final dels exercicis de pràctiques es tindran en compte les 4 puntuacions millors. No es repetirà cap avaluació de pràctiques per cap raó*”. DHIE Plans Docents d'Història Econòmica i Història Econòmica Mundial. Grau: Economia i Administració i Direcció d'Empreses. Curs 2009/10.

⁴ En concret, podria ser que les notes mitjanes referides a l'avaluació continuada fossin lleugerament inferiors a les que obtindríem en cas de poder aplicar els criteris de la normativa vigent fins al curs 2009-10.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

c) **Avaluació continuada i rendiment acadèmic: primers resultats**

Permet l'avaluació continuada millorar de manera significativa el rendiment acadèmic dels alumnes? Abans de respondre aquesta pregunta, és necessari oferir algunes evidències sobre l'evolució del rendiment acadèmic a l'assignatura d'HEM. El gràfic 1 presenta informació referida al percentatge d'alumnes que han aprovat aquesta assignatura en primera convocatòria, tant en relació amb el nombre d'alumnes que s'han presentat per a ésser avaluats (taxa d'èxit) com al total de matriculats (taxa de rendiment). Les dades fan referència als cursos 1999-2000 a 2012-13 i sintetitzen informació per al conjunt de l'alumnat matriculat a l'actual grau d'ADE, el més nombrós de la Facultat d'Economia i Empresa. El gràfic posa de manifesta un aspecte molt rellevant: el rendiment acadèmic ha experimentat una forta millora durant el període que estem considerant en aquest treball. Abans del curs 2004/05, només la meitat dels alumnes que es presentaven a examen (i una tercera part del total d'alumnes matriculats) aconseguien superar l'assignatura en primera convocatòria. En canvi, en els darrers tres cursos, el percentatge d'aprovats en relació als presentats ha estat del 70 %, mentre que en relació als matriculats s'ha situat entorn al 60 %.

Les raons d'aquesta millora en el rendiment acadèmic són diverses i, a hores d'ara, difícils de determinar amb precisió. Sense negar la influència d'altres aspectes, hi ha dos factors que, ateses les evidències disponibles, és necessari destacar. El primer és l'elaboració de diversos materials de suport docent: la *Guia Pràctica d'Història Econòmica Mundial* (Departament d'Història i Institucions Econòmiques, 1994) els esquemes sobre els continguts de les classes que l'alumne ha pogut consultar a través dels Dossiers Electrònics, primer, i el Campus Virtual, després, i, finalment, el manual *Introducció a la Història Econòmica Mundial* (Feliu i Sudrià, 2006). Aquests materials han facilitat l'assimilació dels continguts d'aquesta assignatura obligatòria pels alumnes de primer curs, un fet que els alumnes acostumen a reconèixer – i valorar positivament – en les enquestes de l'alumnat.

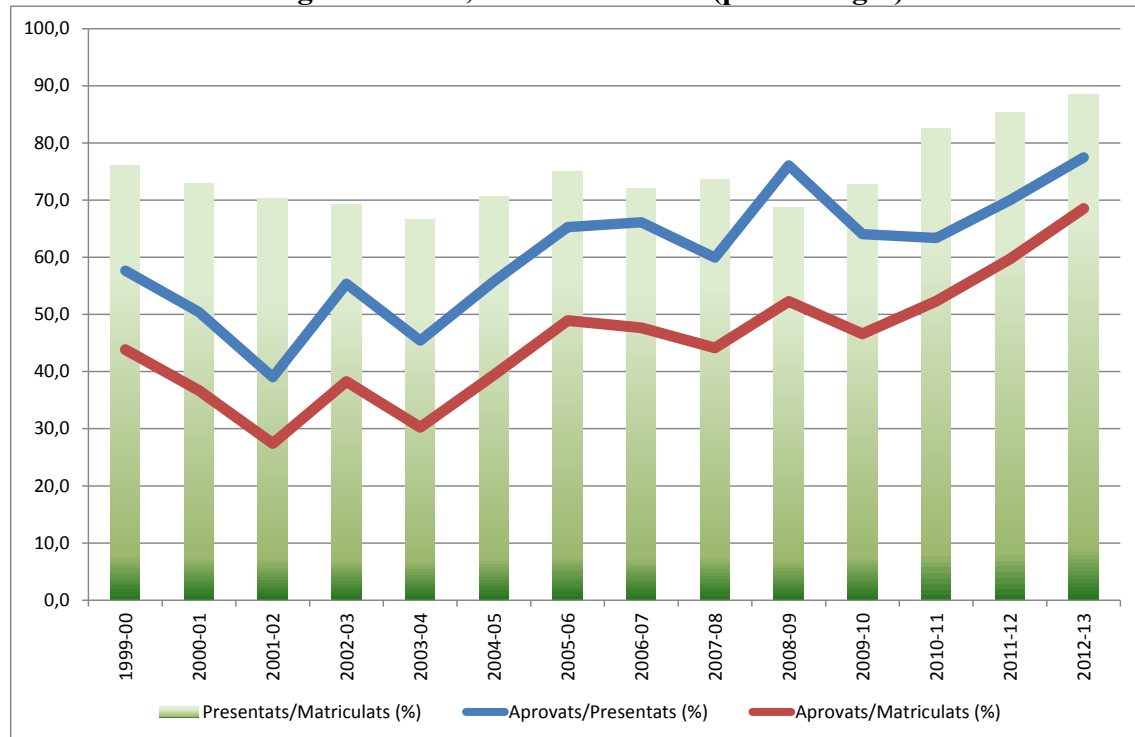

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfic 1

Taxes d'èxit i de rendiment acadèmic a l'assignatura d'Història Econòmica Mundial del grau d'ADE, 1999-00/2012-13 (percentatges)

Font i notes: Taxes d'èxit = (aprovats/presentats)*100. Taxes de rendiment= (aprovats/matriculats)*100. Elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades per la Unitat de Planificació Acadèmicodocent de la Universitat de Barcelona. Vegeu també el text i les notes al peu de pàgina.

El segon factor que cal esmentar és l'adopció generalitzada i organitzada d'un sistema de classes pràctiques i d'avaluació continuada a l'assignatura d'HEM durant el curs 2003-04. La relació entre aquest fet i la millora del rendiment acadèmic no és sempre automàtica. Però és significatiu que a mesura que es va generalitzar l'avaluació continuada el percentatge d'alumnes suspesos sobre el total de presentats no es tornés a situar mai més per sota del 50 %. En el llarg termini, la implantació del sistema d'avaluació continuada ha afavorit un altre procés: la disminució dels alumnes matriculats que no es presentaven a exàmens per ser avaluats. La ràtio presentats/matriculats va estar disminuint entre els cursos 1999-00 i 2003-04, però va tendir a augmentar a partir d'aleshores, potser coincidint amb la progressiva generalització de l'avaluació continuada. L'augment més significatiu s'ha produït, tanmateix, a partir del curs 2010-11, precisament en el moment en què la

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Facultat d'Economia i Empresa de la UB ha començat a impartir els nous graus i a adoptar de manera universal el sistema d'avaluació continuada d'acord amb l'EEES. El percentatge d'aprovat sobre el total d'alumnes matriculats també ha augmentat en aquest darrer trienni. Potser no és tan estrany. El nombre d'alumnes matriculats subjectes a avaluació ha augmentat. Les probabilitats que més alumnes aprovessin també. I tot plegat ha permès una millora de la ràtio aprovats/matriculats.

Taula 5
Taxes d'èxit i qualificacions finals segons el tipus d'avaluació a l'assignatura d'Història Econòmica Mundial, 2005-06/2012-13

	Número d'observacions	Avaluació Continuada (AC)	Avaluació Única (AU)	Diferència (AC)-(AU)	Ràtio (AC)/(AU)
Taxa d'èxit	1.966	61,9 %	17,9 %	43,9	3,5
Puntuació mitjana (sobre 10 punts)	2.267	5,5	3,3	2,2	1,7

Font i notes: Elaboració pròpia. Les dades sempre fan referència als alumnes que s'han presentat en primera convocatòria. Vegeu text i notes a peu de pàgina.

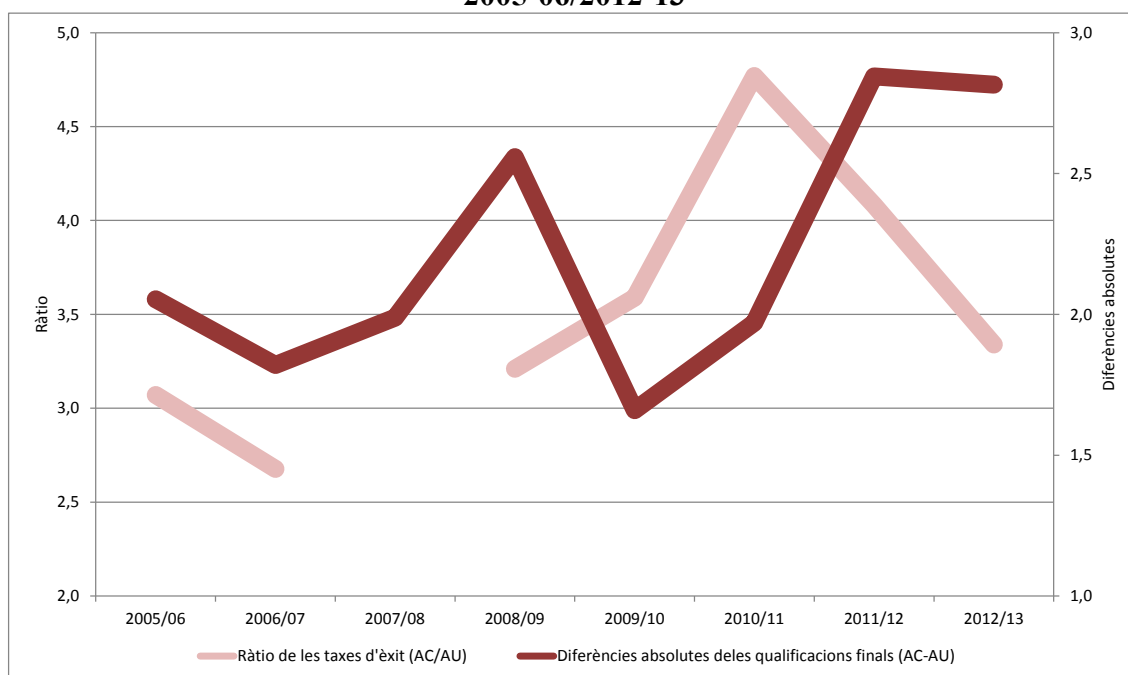
L'anàlisi de les taxes d'èxit i de les qualificacions entre els alumnes que segueixen l'avaluació continuada i aquells que opten per l'avaluació única permet filar més prim (Taula 5). I també ens informa d'un fet que no per conegut deixa d'ésser important: entre els cursos 2005-06 i 2012-13 la taxa d'èxit dels alumnes que van seguir l'avaluació continuada va ésser molt superior a la d'aquells que no ho van fer. Segons una mostra de qualificacions per a uns 2.000 alumnes dels graus d'Economia i ADE, el primers van tenir una taxa d'èxit superior al 60 %. En canvi, aquesta taxa tot just arribava al 18 % en el cas dels alumnes que van optar per l'avaluació continuada. Això és una diferència d'uns 44 punts percentuals en relació als alumnes que han seguit l'avaluació continuada, els quals han obtingut una taxa d'èxit 3,5 vegades més elevada que els companys que han decidit un altre sistema d'avaluació. Sens dubte, es tracta d'unes diferències molt notables, però només són lleugerament superiors a les que han trobat altres estudis (Arribas, 2012: 8). Si en comptes de fixar-nos en la taxa d'èxit, posem l'atenció en la qualificació final les conclusions són molt similars. La puntuació mitjana d'un alumne que ha seguit l'avaluació

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

continuada durant el període considerat ha estat de 5,5 punts, és a dir, 2,2 punts més i una nota un 70 % més elevada del que hagués aconseguit si no hagués seguit aquest sistema d'avaluació.

Gràfic 2
Ràtio de les taxes d'èxit i diferències en la qualificació final segons tipus d'avaluació, 2005-06/2012-13

Font i notes: AC= Avaluació continuada. AU=Avaluació única. Vegeu també la Taula 2, el text i les notes al peu de pàgina.

Evidentment, les diferències que acabem d'esmentar no va mantenir-se constants al llarg del temps. El gràfic 2 ho posa de manifest a partir de dos tipus d'indicadors. El primer és la ràtio de les taxes d'èxit de l'assignatura, és a dir, el resultat de dividir la taxa d'èxit dels alumnes que han seguit l'avaluació continuada entre la d'aquells que han optat per l'avaluació única. El segon indicador fa referència a la diferència de punts entre les qualificacions finals per tipus d'avaluació, continuada o única.

Les dades mostren dos aspectes interessants. El primer és que la ràtio en les taxes d'èxit i la diferència en les qualificacions mitjanes ha fluctuat força al llarg del període considerat, un

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

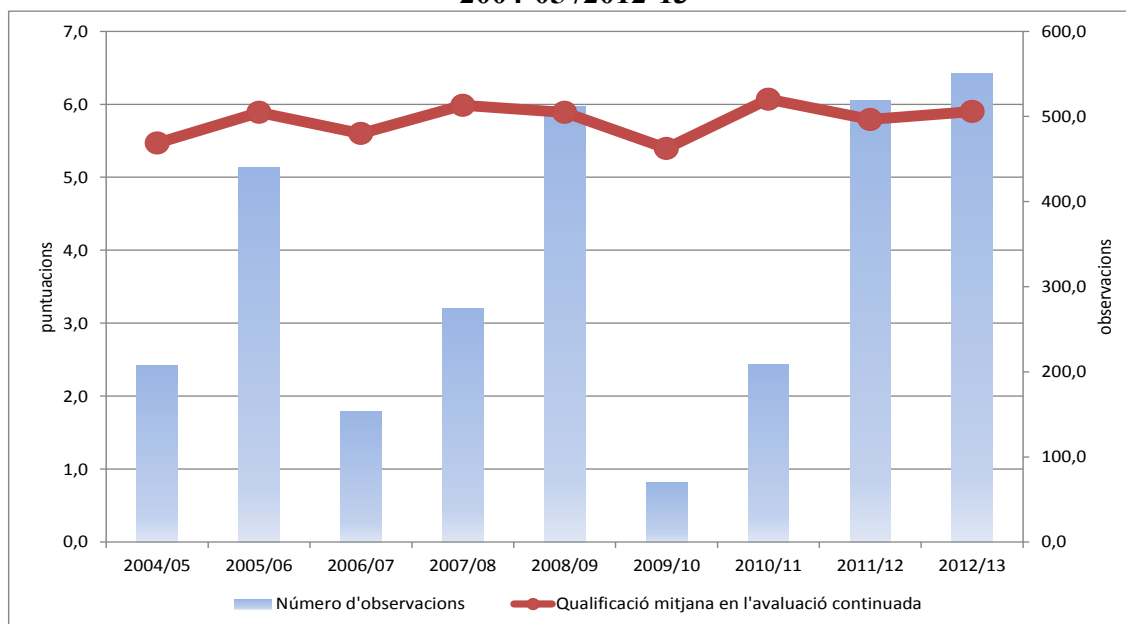
aspecte que segurament cal relacionar-lo amb les diferents característiques dels grups i dels professors titulars que componen la mostra. Així per exemple, el curs 2009-10 la ràtio en les taxes d'èxit era del 3,6, però el curs 2010-11 era del 4,8. És a dir, si en el primer dels cursos esmentats la taxa d'èxit dels alumnes que van seguir l'avaluació continuada va ésser més del triple que la d'aquells que van optar per la continuada, en el curs 2006-07 ho va ésser gairebé cinc vegades superior. El mateix podria dir-se si analitzéssim les qualificacions obtingudes per als cursos 2008-09 a 2009-10 i 2010-11 a 2011-12.

El segon aspecte que crida l'atenció del gràfic 2 és una tendència a augmentar la distància entre aquells alumnes que segueixen l'avaluació continuada i aquells que han decidit seguir un sistema d'avaluació única. Aquesta divergència és especialment acusada en el cas de les qualificacions mitjanes. Malauradament, no podem oferir una explicació raonada d'aquest fenomen. De moment, l'únic que podem esmentar és que a partir del curs 2009-10 la qualificació mitjana final dels alumnes que van seguir l'avaluació continuada va millorar en relació a aquells que van seguir l'avaluació única: si en relació a anys anteriors la dels primers augmentava un 12 % en els tres darrers cursos – de 5,3 a gairebé 6,0 punts - la dels segons tot just ho feia en un 2 % – de 3,3 a 3,4 punts.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfic 3
Les puntuacions obtingudes durant el procés d'avaluació continuada,
2004-05 /2012-13

Font i notes: La puntuació màxima és un 10. Les puntuacions obtingudes durant el procés d'avaluació continuada representen un 40 % de la qualificació final. Vegeu també el text i les notes al peu de pàgina.

El que sí podem assenyalar és que aquesta millora en la qualificació mitjana final dels alumnes que han seguit l'avaluació continuada no sembla tant que s'hagi de vincular a una millora en els resultats obtinguts durant les proves i exercicis que es realitzen al llarg del curs en les classes pràctiques els quals representen el 40 % de la qualificació final de l'assignatura. Això és almenys el que sembla deduir-se de la informació que disposem sobre les puntuacions obtingudes pels alumnes que han seguit el procés d'avaluació continuada entre els cursos 2004-05 i 2012-13 (Gràfic 3).

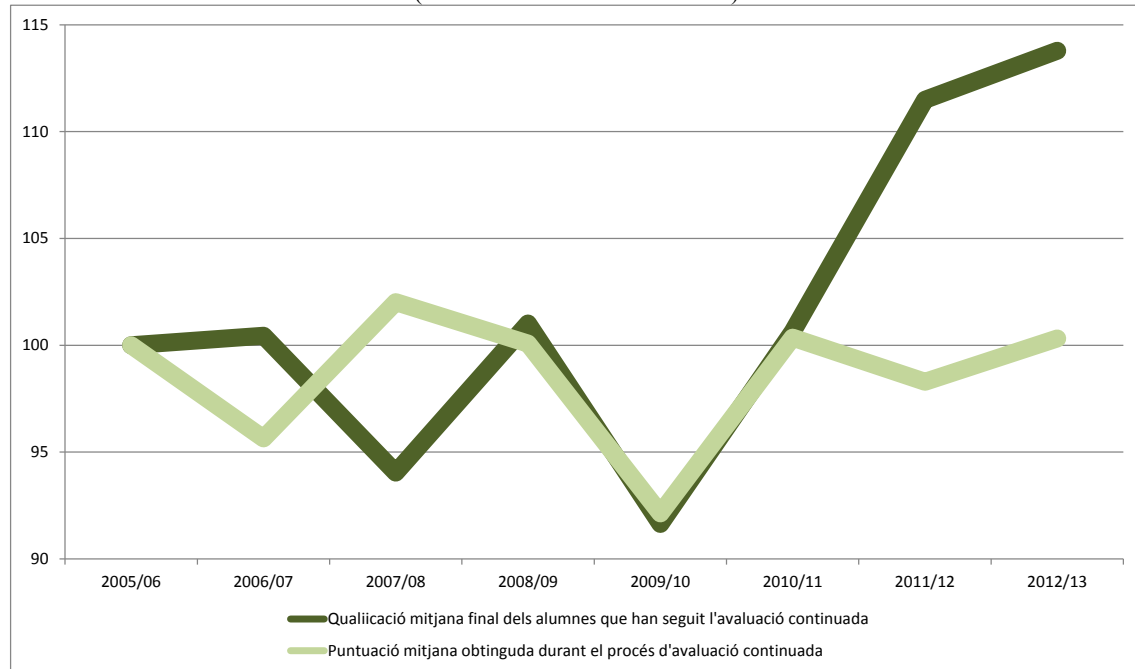

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfic 4

La puntuació obtinguda durant el procés continuat d'avaluació i la qualificació final dels alumnes que han seguit l'avaluació continuada, 2005-06 /2012-13

(números índex 2005-06=100)

Font i notes: La puntuació màxima és un 10. Les puntuacions obtingudes durant el procés d'avaluació continuada representen un 40 % de la qualificació final. Vegeu també el text i les notes al peu de pàgina.

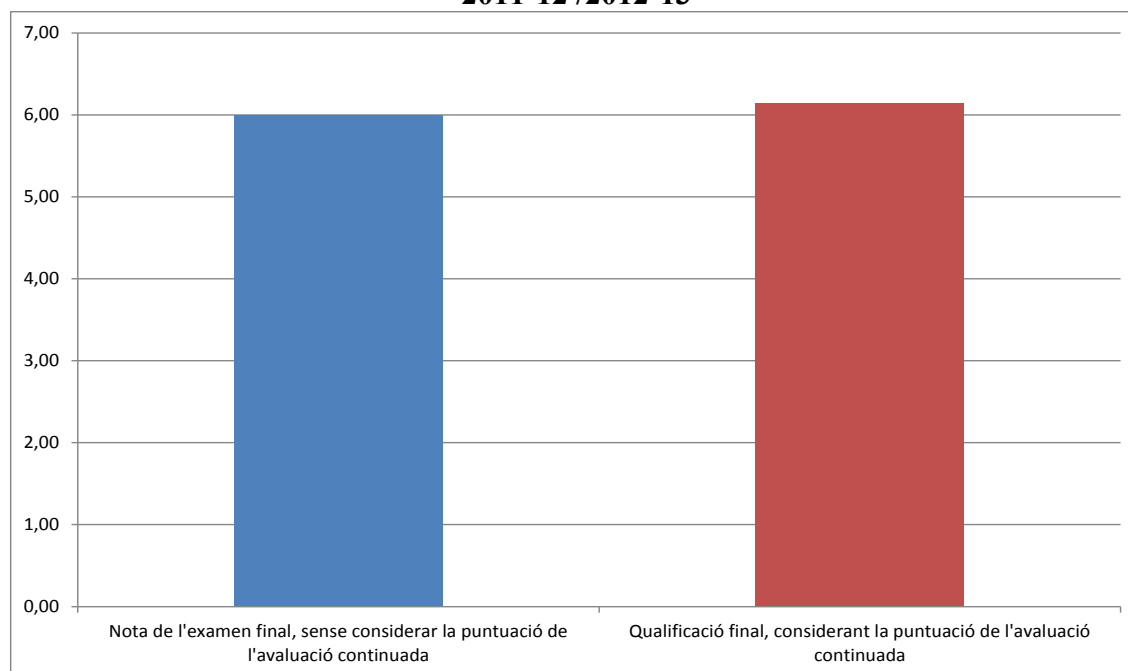
Així és. Les puntuacions que els alumnes han obtingut en les proves i exercicis realitzats en el procés d'avaluació continuada no han experimentat canvis extraordinàriament remarcables durant la darrera dècada. Potser han augmentat una mica, però aquest augment ha estat molt modest: entre els períodes 2005-06/2009-10 i 2010-11/2012-13 la puntuació mitjana ha augmentat en menys de 0,3 punts. Això representa un increment aproximat del 3 % entre un i altre període. Es tracta d'un augment molt modest quan es compara amb el que s'ha produït en les qualificacions finals dels alumnes que han optat per seguir el procés d'avaluació continuada (Gràfic 4). En general, la puntuació mitjana de les proves i exercicis d'avaluació continuada ha fluctuat entorn als 5,8 punts de mitjana, sobre un màxim de 10 punts possibles, amb una desviació màxima de 0,4 dècimes durant el curs 2009-10, precisament el que compta amb menys observacions.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Gràfic 5

Les puntuacions obtingudes en l'examen final i la qualificació final de l'assignatura en els alumnes que han seguit l'avaluació continuada, 2011-12 /2012-13

Font i notes: La puntuació màxima és un 10. Les puntuacions obtingudes durant el procés d'avaluació continuada representen un 40 % de la qualificació final, mentre que el 60 % restant s'obté en l'examen final o de síntesi. Vegeu també el text i les notes al peu de pàgina.

Certament, els resultats que acabem de comentar s'han de prendre amb precaució: poden estar condicionats per diversos factors. Per exemple, la grandària i la representativitat de la mostra disponible varia al llarg del temps. A més, les puntuacions mitjanes poden estar influenciades pels canvis en la normativa d'avaluació continuada de l'assignatura, una modificació que ja s'ha comentat anteriorment, que afecta als darrers cursos i que podria esbiaixar a la baixa la puntuació mitjana. Però comptat i debatut no sembla que les afirmacions que acabem de realitzar haguessin de variar extraordinàriament en cas de disposar de més informació i de dades més homogènies.

I més encara. Una comparació entre la nota de l'examen final o de síntesi (sense considerar les puntuacions de l'avaluació continuada) i la qualificació final de l'assignatura (considerant les puntuacions de l'avaluació continuada) dels alumnes que han seguit

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

L'avaluació continuada revela un altre aspecte força interessant (Gràfic 5). L'impacte directe de la nota de l'avaluació continuada sobre la qualificació final de l'assignatura no sembla massa elevat. Això és el que revelen els resultats sobre una mostra de 700 alumnes dels cursos 2011-12 i 2012-13. La nota mitjana que aquests alumnes van obtenir en la prova final o de síntesi va ésser de 6,0 punts (sobre un màxim de 10 punts). Aquesta nota representa el 60 % de la qualificació final de l'assignatura, mentre que el 40 % que resta s'obté, com ja s'ha assenyalat, durant el procés d'avaluació continuada. Una vegada aquesta darrera va incorporar-se, la qualificació mitjana final d'aquests alumnes va ésser pràcticament la mateixa que ells mateixos havien obtingut en l'examen final o de síntesi: 6,1 punts.

Les conclusions semblen clares. L'avaluació continuada ha afavorit la millora del rendiment acadèmic. Però aquesta millora no sembla haver estat una conseqüència directa d'un augment en les puntuacions obtingudes en les proves i exercicis que els alumnes realitzen durant el procés d'avaluació continuada. Aquest augment ha estat molt modest durant la darrera dècada i inferior l'increment de les qualificacions finals de l'assignatura. Per tant, la relació entre avaluació continuada i rendiment acadèmic és una altra. Com diversos estudis ja han assenyalat, aquest sistema d'avaluació afavoreix una assimilació progressiva dels continguts, permet una major interrelació amb el professor i, finalment, augmenta el grau de consciència de l'alumne durant el seu procés d'aprenentatge (Brockbank & McGill, 2002; Brown & Glasner, 2003, entre d'altres). En el cas concret de l'assignatura d'HEM, hi ha un altre fet que cal esmentar. En el moment de realitzar l'examen final o de síntesi, que representa el 60 % de la qualificació final de l'assignatura, les Normes d'Avaluació de l'assignatura ofereixen certs avantatges als alumnes que segueixen un procés d'avaluació continuada: aquests alumnes han de respondre a un menor nombre de preguntes i, a més, tenen més opcions en la tria de les preguntes a contestar.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

d) Les classes de tutorització per grups i l'avaluació continuada: una revisió dels continguts, la metodologia i l'avaluació

Després del que acabem d'assenyalar, la pregunta sembla obvia: per què les puntuacions obtingudes en les proves i exercicis que els alumnes realitzen durant el procés d'avaluació continuada no han millorat de manera significativa al llarg del temps ? La resposta a aquesta pregunta en obliga a revisar els continguts, la dinàmica i la metodologia de les classes de tutorització per grups així com el tipus d'avaluació que utilitzem durant el procés d'avaluació continuada. Pel que fa al primer dels aspectes assenyalats, la taula 6 sintetitza el tema i continguts de les pràctiques. El nombre total de temàtiques diferents és de gairebé 40. Però predominen les aproximacions cronològiques, que en alguns casos coincideixen amb els blocs temàtics de l'assignatura o bé amb apartats concrets d'aquests blocs.

En relació amb la metodologia i les dinàmiques de les classes pràctiques, poden establir-se cinc grans models:

- 1) Classes d'una durada d'1 hora o d'1 hora i 30 minuts, amb la meitat o la totalitat del grup-aula, depenent del professor i el tipus de dinàmica plantejats. Els alumnes treballen, generalment de manera individual fora de l'aula, les lectures, les bases de dades o altres materials proposats pel professor. A la classe de tutorització per grups, de manera presencial i durant la primera mitja hora de classe, s'acostuma a realitzar una discussió de les lectures i/o tasques a realitzar i es resolen els dubtes que hagin sortit durant les classes teòriques i en el procés de preparació dels materials i/o exercicis per a la classe pràctica. La resta de l'hora es dedica a la resposta escrita de preguntes sobre els materials i treball previ de la pràctica, les quals són finalment avaluades.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Taula 6
Títols i continguts de les pràctiques per a les quals es disposa d'informació

Panell 1: Aproximacions de llarg termini	
<ul style="list-style-type: none"> • El desenvolupament econòmic en el llarg termini i alguns dels seus determinants: l'ús de Gapminder 	<ul style="list-style-type: none"> • L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini: una aproximació per països.
<ul style="list-style-type: none"> • Desenvolupament econòmic i desigualtat en el llarg termini 	<ul style="list-style-type: none"> • L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini: anàlisi de convergència i divergència
<ul style="list-style-type: none"> • L'evolució del PIB i de l'IDH en el llarg termini 	<ul style="list-style-type: none"> • L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini: anàlisi de convergència i divergència: l'anàlisi del PIB per càpita per països
<ul style="list-style-type: none"> • L'evolució de la desigualtat en el llarg termini 	<ul style="list-style-type: none"> • La innovació: definició, evolució i efectes
Panell 2: Passat i present	
<ul style="list-style-type: none"> • La perspectiva històrica en la comprensió del present 	<ul style="list-style-type: none"> • La història econòmica i els esdeveniments actuals
Panell 3: Aproximacions cronològiques	
<ul style="list-style-type: none"> • La dinàmica a llarg termini de l'economia feudal 	<ul style="list-style-type: none"> • La Primera Guerra Mundial i els problemes de reconstrucció
<ul style="list-style-type: none"> • Demografia i règims demogràfics 	<ul style="list-style-type: none"> • L'economia mundial a la dècada de 1920
<ul style="list-style-type: none"> • Malthus i la Gran Divergència 	<ul style="list-style-type: none"> • El retorn al patró or després de la Primera Guerra Mundial
<ul style="list-style-type: none"> • La teoria malthusiana: una anàlisi de la evolució de la població 	<ul style="list-style-type: none"> • El període d'entreguerres: el New Deal i la Revolució Russa
<ul style="list-style-type: none"> • La Revolució Industrial: una aproximació general 	<ul style="list-style-type: none"> • Les causes de la Gran Depressió
<ul style="list-style-type: none"> • La Revolució Industrial: condicionants i interpretacions. 	<ul style="list-style-type: none"> • La Gran Depressió i la crisi a l'actualitat
<ul style="list-style-type: none"> • El debat sobre el nivell de vida a Gran Bretanya durant la Revolució Industrial 	<ul style="list-style-type: none"> • L'època daurada del capitalisme i la fi de l'expansió
<ul style="list-style-type: none"> • Industrialització i divergència en el segle XIX 	<ul style="list-style-type: none"> • El desenvolupament de l'empresa durant el període 1945-73
<ul style="list-style-type: none"> • La difusió de la industrialització: una aproximació per països 	<ul style="list-style-type: none"> • Expansió, desaceleració i polítiques econòmiques després de la Segona Guerra Mundial
<ul style="list-style-type: none"> • La teoria malthusiana: una anàlisi de la evolució de la població 	<ul style="list-style-type: none"> • L'estat del benestar
<ul style="list-style-type: none"> • La primera globalització econòmica en el segle XIX 	<ul style="list-style-type: none"> • Els orígens de la política social moderna
<ul style="list-style-type: none"> • L'evolució del comerç, la caiguda dels costos de transport i la liberalització de les polítiques comercials durant la Primera Globalització (1860 – 1913) 	<ul style="list-style-type: none"> • La desigualtat després de 1970
<ul style="list-style-type: none"> • La Primera Globalització i el sistema monetari de patró or. 	<ul style="list-style-type: none"> •
Panell 4: Aproximacions metodològiques i altres	
<ul style="list-style-type: none"> • Com cal preparar l'examen ? 	<ul style="list-style-type: none"> • Tu decideixes: treball al voltant d'un tema proposat (pràctica opcional).

2) Classes d'una durada d'1 hora o d'1 hora i 30 minuts, amb la meitat o la totalitat del grup-aula, depenent del professor i del tipus de dinàmica plantejats. Els alumnes treballen, generalment de manera individual i fora de l'aula, les lectures, les bases de dades o altres materials proposats pel professor. A la classe pràctica, i durant una part

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

(45 minuts) o bé la totalitat de la classe, els alumnes treballen de manera presencial en grup, responent a les preguntes que el professor fixa en començar la classe o bé posant en comú el treball realitzat individualment fora de l'aula. Si el treball en grup només ha ocupat una part de la classe, es realitza una prova individual durant la segona part de la classe. En cas que la discussió hagi ocupat tota la franja horària disponible, es realitza una prova fora de l'aula, la qual s'envia al professor a través del Campus Virtual. Aquesta prova pot ser individual o col·lectiva.

- 3) Classes d'una durada d'1 hora o d'1 hora i 30 minuts, amb la meitat o la totalitat del grup-aula, depenent del professor i el tipus de dinàmica plantejats. Els alumnes treballen, generalment de manera individual i fora de l'aula, les lectures, les bases de dades o altres materials proposats pel professor. A la classe de tutorització per grups l'alumne s'ha d'enfrontar a una prova escrita individual.
- 4) Exposició a l'aula d'un tema proposat per l'alumne o fixat pel professor. L'exposició acostuma a preparar-se en petits grups i també pot esdevenir optativa o obligatòria, depenent del professor. Aquest darrer estableix les normes de l'exposició i la seva durada, que acostuma a situar-se entorn els 10 minuts.

De les quatre dinàmiques presentades, la majoria de professors aplica les dues primeres, si bé la tercera també ha estat emprada en diverses ocasions. En canvi la darrera de les dinàmiques esmentades –l'exposició a l'aula– té una aplicació molt menys generalitzada. Probablement, aquest fet és una conseqüència de les dimensions dels grups –formats per un centenar d'estudiants– on s'ha impartit o s'imparteix l'assignatura d'Història Econòmica Mundial.

Una de les principals característiques de les dinàmiques que es desenvolupen a les classes pràctiques és que aquestes estan molt orientades cap al procés d'avaluació continuada. En aquest àmbit, també poden distingir-se diversos sistemes en l'avaluació del rendiment dels alumnes:

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

- 1) La realització de proves escrites individuals, que majoritàriament es realitzen dins de l'aula i durant les classes pràctiques.
- 2) La realització de proves escrites en grup, que poden tenir lloc tant a l'aula durant les classes pràctiques o posteriorment fora de l'aula.
- 3) La realització d'exercicis escrits breus i ràpids, que poden resoldre's de manera individual i/o en grup, però que sempre es realitzen a l'aula, generalment durant les classes teòriques, i una vegada s'ha finalitzat algun dels continguts explicats pel professor.
- 4) La realització d'un treball tutoritzat, que habitualment i/o majoritàriament, es realitza fora de l'aula i de les classes de pràctiques. Com ja s'ha indicat anteriorment, la temàtica del treball pot ésser proposada per l'alumne o fixada pel professor. A més, el treball pot ésser individual o col·lectiu i també pot esdevenir optatiu o obligatori, depenent del professor. Aquest darrer pot realitzar un seguiment tutoritzat del treball, guiant a l'alumne durant el procés d'aprenentatge, o bé pot fixar prèviament els continguts i les preguntes que ha de desenvolupar l'alumne i només aclarir dubtes puntuals de l'alumne on-line.

La taula 7 informa dels sistemes d'avaluació majoritàriament emprats a les classes pràctiques durant el procés d'avaluació continuada. Les dades provenen d'una mostra de gairebé 2.700 observacions. I, malgrat que cal prendre-les amb precaució, posen de manifest dos aspectes molt rellevants. En primer lloc, la majoria de professors que han informat sobre el tipus d'avaluació emprada durant l'avaluació continuada han seguit com a mètode d'avaluació una prova escrita individual, segons pot deduir-se del nombre d'observacions que disposem. En segon lloc, la puntuació mitjana que els alumnes han obtingut a partir d'aquest sistema d'avaluació és comparativament baixa quan ho comparem amb altres formes i metodologies d'avaluació, ja sigui a partir de proves escrites en grup o treballs col·lectius o bé a partir de les exposicions orals.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Taula 7
Puntuacions obtingudes pels alumnes d'Història Econòmica Mundial segons el tipus de prova realitzada durant el procés d'avaluació continuada, 2010-11/2012-13

	Número d'observacions	Puntuació mitjana (sobre 10)	Puntuació mitjana (exàmens individuals=100)
Exàmens i proves escrites individuals realitzades durant les CP*	2.163	5,4	100
Exàmens i proves escrites col·lectives realitzades durant i/o després de les CP	239	6,9	127
Treballs individuals optatius realitzats fora de l'aula	12	8,8	162
Treballs col·lectius obligatoris realitzats fora de l'aula	80	6,1	113
Exercicis escrits col·lectius realitzats durant les CTE	96	6,8	126
Exposicions orals col·lectives realitzades durant les CP	56	7,4	137
TOTAL**	2.646	5,7	103

Font i notes: CP: Classes Pràctiques, també anomenades de Tutorització per grups. CTE: Classes Teòriques. (*) En alguns casos, les puntuacions no provenen d'exàmens individuals purs, sinó que un percentatge de la puntuació (inferior al 20 %) està vinculat a proves col·lectives; (**) La puntuació és una mitjana ponderada. Elaboració pròpia. Vegeu text i notes a peu de pàgina.

Aquestes evidències suggereixen que una part de la resposta a la pregunta que realitzàvem a l'inici d'aquest apartat potser cal trobar-la en la nostra pràctica docent. Per què les puntuacions obtingudes en les proves i exercicis que els alumnes realitzen durant el procés d'avaluació continuada no han millorat de manera significativa al llarg del temps? Almenys parcialment, això podria ésser conseqüència de la dinàmica i metodologia que seguim en les classes pràctiques així com del tipus d'avaluació que utilitzem durant el procés d'avaluació continuada. Ni un ni altre no semblen conduir a millores significatives en les puntuacions obtingudes durant el procés d'avaluació continuada.

e) Conclusions

Aquest treball ha analitzat la incidència de l'avaluació continuada dels aprenentatges en el rendiment acadèmic dels alumnes universitaris durant la darrera dècada. S'ha centrat en el cas d'Història Econòmica Mundial, una assignatura obligatòria en el primer curs dels Graus d'Economia i ADE de la Facultat d'Economia i Empresa de la UB. I, a diferència d'altres

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

estudis, ha adoptat una perspectiva d'anàlisi de llarg termini gràcies a informació disponible per als cursos 2003-04 al 2012-13. Aquesta informació ha permès concloure el següent:

1. L'avaluació continuada afavoreix la millora del rendiment acadèmic de l'alumne, un aspecte que també han assenyalat altres estudis (Clavería, 2009 i 2011; Martínez & Cadenato, 2009; Arribas, 2012; Blázquez et alii, 2013). A més, segons les dades disponibles per a l'assignatura d'HEM, la diferència de rendiment i qualificacions entre els alumnes que han seguit un sistema d'avaluació continuada i la resta s'ha eixamplat durant la darrera dècada.
2. Els mecanismes per arribar a la millora del rendiment acadèmic de l'alumne a través de l'avaluació continuada semblen més complexos del que potser podria imaginar-se. Segons la informació disponible, la qualificació final dels alumnes que han optat per l'avaluació continuada ha millorat més que la qualificació obtinguda per aquests mateixos alumnes en les proves i exercicis corresponents a aquest darrer tipus d'avaluació, les quals es realitzen en les classes pràctiques de l'assignatura. Si entre els cursos 2005-06 i 2012-13, la primera va millorar entre un 10 i un 15 %, la segona es va mantenir pràcticament estancada. Aquesta evidència podria indicar que l'avaluació continuada afecta positivament al rendiment acadèmic a través de mecanismes indirectes, com, per exemple, l'assimilació progressiva dels continguts o un major grau de conscienciació de l'alumne durant el seu procés d'aprenentatge.
3. La manca d'avenços significatius en les puntuacions obtingudes en les proves i exercicis realitzats en les classes pràctiques durant el procés d'avaluació continuada mereix alguna reflexió. Indica que pot existir un cert marge de millora en aquest àmbit. I, a més, permet formular alguna hipòtesi. En aquest sentit, es podria pensar que la manca d'avenços en les qualificacions obtingudes durant les proves i exercicis que componen l'avaluació continuada podria estar relacionat, almenys en part, amb els mètodes d'avaluació emprats durant les classes pràctiques, els quals s'han centrat

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

---

majoritàriament en l'examen escrit individual. Si aquest fos el cas, potser caldria desenvolupar i aplicar eines i estratègies que afavorissin un millor aprofitament de les classes pràctiques. En aquest sentit, és possible que fos necessari aprofundir en el procés d'avaluació formativa i això podria significar, entre d'altres, afavorir una participació més activa de l'alumnat en el procés d'aprenentatge, incentivar una major interacció entre professor i alumne o introduir sistemes de rúbriques així com mecanismes d'aprenentatge basats en l'avaluació entre iguals.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Arribas, José María (2012): “El rendimiento académico en función del sistema de evaluación empleado”, *Relieve*, vol. 18, n. 1.
- Blázquez, Desamparados; Domènech de Soria, Josep; Peña-Ortiz, Raúl; Vincent Vela, María Cinta; Lloret, Jaime; & Poza Plaza, Elena de la (2013): “Efecto sobre el rendimiento académico de la evaluación continua llevada al extremo: pruebas semanales acumulativas”, *DUGiDocs, Universitat de Girona*, 2013-07.
- Brockbank, A. & McGill, I. (2002). *Aprendizaje reflexivo en la educación superior*. Madrid: Morata.
- Brown, S. & Glasner, A. (2003). *Evaluar en la Universidad. Problemas y nuevos enfoques*. Madrid: Narcea.
- Claveria González, Òscar (2011) “Análisis de las expectativas y el rendimiento del alumnado ante la implantación de un sistema de evaluación continua”, *Revista d'Innovació Docent Universitària*, n. 3, pp. 44-71.
- Claveria González, Òscar (2009): ¿Puede ayudar la evaluación continua a mejorar el rendimiento de los alumnos?, *Revista de Formación e Innovación Educativa Universitaria*, vol. 2, n. 2, pp. 60-75.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Departament d'Història i Institucions Econòmiques (1994): *Guia Pràctica d'Història Econòmica Mundial*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Feliu, Gaspar i Carles Sudrià (2006): *Introducció a la Història Econòmica Mundial*. València: Universitat de València-Universitat de Barcelona.

Martínez Martínez, María & y Ana Cadenato Matía (2009): “Correlación entre evaluación continua y el rendimiento académico”, a Martínez Urreaga, Joaquín & Pinto Cañón, Gabriel (eds.): *La Química como materia básica de los Grados de Ingeniería*. Madrid: Sección de Publicaciones de la Escuela Técnica Superior de Ingenieros Industriales. Universidad Politécnica de Madrid, pp. 71-94.